

Nejistota jako příležitost k proměně? Příspěvek k hledání přínosu současné pandemie na základě podcastů „U ambonu“

Pavel Pola

Uncertainty as an Opportunity for Transformation? Searching for the Positives of the Present Pandemic based on the Podcasts “At the Ambo.” Present article deals with the topic of uncertainty, starting by the analysis of the project “At the Ambo” – a podcast series of about 60 homilies of six Czech priests, that was broadcasted as an answer to the unexpected pandemic crisis and quarantine in March, April, May 2020. The goal of the article is to examine whether the uncertainty is only negative reality or if it has also a positive aspect and could become an opportunity for transformation. And what does this transformation consist in.

Keywords: Pandemic; Uncertainty; Transformation; Homily; Meaning of life

V tomto článku¹ se budu zabývat tématem nejistoty, které se situací současné pandemie úzce souvisí, a také tím, co dobrého zkušenost nejistoty může přinést a zda se může stát příležitostí k proměně. O pandemii nemoci Covid-19 bylo napsáno nepřehledné množství textů. V období, kdy nemoc v Evropě kulminovala, zaplavilo toto téma prakticky beze zbytku mediální prostor, odbornou a politickou debatu, ale také každodenní rozhovory lidí napříč celou společností. Je proto pochopitelné, že mnozí lidé jsou po několika měsících tohoto stavu tímto vším unaveni a nechtějí slyšet ani číst o tématech spojených s koronavirem. Domnívám se ovšem, že pandemická krize je prožitek, ze které bychom mohli jako jednotlivci i jako společnost ještě leccos dobrého vytěžit a který se může stát společnou zkušeností celého lidstva, pokud bude správně uchopen a reflektován.

V první části se budu věnovat jedné konkrétní iniciativě, která vznikla jako reakce na pandemickou krizi a karanténu, podcastovému kanálu „U ambonu“. Ve druhé části se zaměřím na to, jak se téma nejistoty a jejího případného potenciálu objevovalo ve vybraných příspěvcích této podcastové série. Ve třetí části článku přizvu do dialogu ještě další autory, kteří se pokoušeli uchopit téma pandemie a s ní související nejistoty, a kteří mě

¹ Tato studie je výsledkem tvůrčí činnosti v programu Univerzitního výzkumného centra UK UNCE/HUM/012, č. 204052.

inspirovali k tomu, abych vnímal nejistotu nejen negativně, jako situaci, které je třeba se za každou cenu vyhnout, ale také pozitivně, jako příležitost k proměně. Mým cílem bude ověřit a případně ukázat, zda a jakým způsobem se může nejistota stát příležitostí k proměně a také k jaké proměně může vést.

Nejistotu jsem zvolil z toho důvodu, že je to téma všeobecně dobře známé – zažíváme ji i v běžném každodenním životě. V situaci pandemie, a zejména v období karanténních opatření, jsme ji mohli ovšem pociťovat ve zvlášť zesílené míře. Mnohé její rozměry tedy lze díky pandemii vidět jakoby pod zvětšovací sklem. Nejistota bude pravděpodobně ustupovat pomaleji než samotná nemoc a s ní spojená opatření, lze tedy předpokládat, že bude výrazným tématem i nadále.

Co tuto nejistotu mezi lidmi vyvolalo? Co byly ony znejišťující faktory, které běžně v životě lidí nepůsobí, nebo rozhodně ne v takové míře jako v čase pandemie? Především naprostá nečekanost a nepředvídatelnost celé situace a také rychlost, s jakou se nemoc rozšířila.² Globalizace přispěla k rychlejšímu šíření nemoci samé, ale také k rychlejšímu šíření znepokojujících informací. K tomu přistoupila protipandemická opatření – omezení společenského života, uzavření hranic, obchodů, škol i kostelů. Zneklidňující jsou i očekávané dopady, ať ekonomické nebo politické. Podstatným znejišťujícím faktorem byla také nedobrovolná samota.³ Lidé byli vybízeni, aby zůstávali doma, v preventivní karanténě, a vyhnuli se fyzickému kontaktu s druhými. Pro mnoho lidí to prakticky znamenalo úplnou osamělost – téměř třetina lidí v České republice, zejména seniorů,⁴ totiž žije

2 Pandemie nemoci Covid-19 si po půl roce od svého propuknutí vyžádala podle oficiálních statistik téměř 350 000 životů a onemocnělo jí více než 5 miliard lidí ze všech kontinentů a zemí světa, přičemž skutečné počty jsou podle nejrůznějších odhadů zřejmě mnohonásobně větší. Viz oficiální on-line statistiku Světové zdravotnické organizace [online], [cit. 25.5.2020], dostupné z: https://covid19.who.int/?gclid=EAIaIQobChMIwbvWwPDP6QIVxITVChIugAL6EAAAYASAAEglzpPD_BwE.

3 Craig Haney, psycholog zabývající se vězni umístovanými na samotkách, mluví o nedobrovolné samotě jako silném znejišťujícím faktoru. „Prázdnota zkombinovaná s totálním nedostatkem smysluplného sociálního kontaktu vede některé vězně k čemusi, co můžeme nazvat ontologickou nejistotou – nejsou si jisti, že existují, a pokud ano, kým přesně jsou. Mnoho vězňů mi řeklo, že v průběhu let vyvolávali spory se strážnými, jen aby se ujistili, že ještě existují.“ *Deník N*, 29. května 2020.

4 Podle švédského výzkumu, realizovaného v roce 2016 Národní radou pro zdraví a sociální péči, trpí 58 procent seniorů pocitem osamělosti. U nás bude číslo zřejmě podobné a brutální odstrizení seniorů od rodin během pandemie ho pravděpodobně ještě zvedlo. SIMONA BAGAROVÁ, Starobince pro třicátníky, *Respekt* 25/2020, 14. 6. 2020.

v jednočlenných domácnostech.⁵ Už v knize Genesis ale prohlašuje Bůh, když pohleděl na člověka stvořeného k jeho obrazu, že „není dobré, aby byl člověk sám“. (Gn 2,18)

1. Projekt U ambonu jako reakce na situaci nejistoty

Projekt „U ambonu“ se zrodil z iniciativy kláštera Fortna⁶ záhy po vyhlášení nouzového stavu vládou ČR 12. března 2020, a probíhal po celou dobu jeho trvání, tedy do 17. května. Jednalo se o krátké duchovní slovo na každý den, obvykle v délce 10–15 minut, ve kterém se střídalo šest kazatelů: jezuita Petr Vacík, spirituál římské koleje Nepomucenum Tomáš Roule, farář na Lomci u Vodňan Josef Prokeš, salesián a biblista Ladislav Heryán a bosí karmelitáni Petr Glogar a já.⁷ Vlastními příspěvky se zde zabývat nebudu, soustředím se na iniciativu jako celek a na promluvy kolegů. Cílem projektu bylo nabízet veřejnosti prostřednictvím podcastů, které později přebíralo i Rádio Proglas, duchovní slovo ve chvílích, kdy byly kostely zavřené a lidé žili izolovaně v domácí karanténě. Kazatelé se mohli v podcastech držet liturgických textů daného dne, případně komentovat aktuální dění a nebo prostě nabízet myšlenky, které jim připadaly v dané situaci užitečné.⁸

Vznikl tak cyklus více než šedesáti kázání, která jsou obsahově velmi různorodá. Cílem podcastů bylo poskytnout lidem podporu, ujištění

5 Podle dat ze sčítání lidu v roce 2011 žije v České republice téměř třetina lidí v jednočlenných domácnostech. V roce 1980 to bylo 23,7 procenta a v roce 1930 12,4 procenta. Viz [online], [cit. 25. 5. 2020], dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20551799/170226-14.pdf/6232226f-f1c1-4d55-9101-26e04a3ab5fd?version=1.0>

6 Klášter Hradčany, Řádu bosých karmelitánů; www.fortna.eu.

7 Podcast „U ambonu“ měl každodenní sledovanost zhruba 1000 posluchačů a dostupný je například na <https://www.fortna.eu/uambonu> nebo v podcastových aplikacích. Citace uvádí datum publikování daného podcastu a časovou stopáž, kde se citovaný text nachází.

8 Projekt byl veřejností kladně přijat, autorům i koordinátorům se dostávala pozitivní zpětná vazba. Pozitivní dopad toho a podobných projektů kladně komentovaly i některé osobnosti, jako například prof. Tomáše Petráček v rozhovoru pro týdeník Respekt: „Projekty jako Fortna.eu, kde jsou on-line promluvy vynikajících katolických kazatelů nebo kázání Tomáše Halíka, jednak nastavují vysokou latku, jednak mají mnohem větší dosah než jen do církevních kruhů. Myslím, že spousta lidí si právě teď může poopravit svůj názor na křesťanství a zbavit se stereotypů.“ TOMÁŠ PETRÁČEK, Církev se nakazila přesvědčením, že na lidi je potřeba dohlížet od kolébky do hrobu, [online], [cit. 25. 5. 2020], dostupné z: <https://www.respekt.cz/rozhovor/cirkev-se-nakazila-presvedcenim-ze-na-lidi-je-potreba-dohlizet-svobodu-pokazi-a-zneuziji>.

a povzbuzení v nečekaně obtížném období.⁹ Kazatelé se nicméně neuchylovali pouze k utěšování, ale také se snažili nabídnout směr a inspiraci, jak využít co nejlépe tento čas. Někdy daný text komentoval biblické texty,¹⁰ jindy nabízel praktické rady k meditaci nebo duchovnímu životu,¹¹ někdy se zabýval inspirativním dílem jiného autora¹² a někdy se jednalo o osobní slova kazatele.¹³ Jejich společným jmenovatelem bylo, že je kazatelé směřovali lidem zasaženým nenadálou vlnou pandemie. To, že se některé příspěvky aktuální pandemické situaci explicitně nevěnovaly,¹⁴ bylo vždy rozhodnutím daného autora, a také mělo svůj význam. Podle osobního vyjádření se k pandemii a karanténě záměrně nevyjadřovali, protože už jim přišlo toto téma natolik omílané, že by působilo kontraproduktivně a možná paradoxně ještě více znejišťujícím dojmem se jím dále zabývat. Chtěli zkrátka nabídnout lidem možnost „přijít na jiné myšlenky“, aniž by je ovšem nabádali zavírat oči před realitou.

Situaci pandemie, karanténní a další opatření s ní související, dávali kazatelé do paralely k různým biblickým tématům a epizodám. Nejčastěji to bylo téma exodu a putování pouští,¹⁵ což bylo zapříčiněno do značné míry také tím, že začátek pandemie časově odpovídal postní době, která téma exodu a s ním souvisejících biblických textů v liturgii hojně využívá. Tato paralela pak nabízela interpretace aktuálního dění a jeho smyslu, právě jako cestu ke svobodě a do zaslíbené země. Nápaditá paralela se situací karanténní izolace byla například i biblické malomocenství,¹⁶ jehož důsledkem ve starověku byl život v izolaci – nikoliv především kvůli nakažlivosti nemoci, která zdaleka nedosahovala nakažlivosti Covidu-19, ale spíše kvůli stigmatizaci, kterou to obnášelo. I s tou jsme se v období současné pandemie setkali vůči lidem pocházejícím z míst zvýšeného výskytu nákazy. Vícekrát se také v podcastech objevila paralela náročnosti dané situace s porodem či novým narozením.¹⁷

9 Kazatelé sami v závěrečné reflexi komentovali, že i pro ně byl projekt přínosem, díky kterému se cítili být součástí velkého společenství, jež kolem „Ambonu“ vzniklo. Viz *Pestrost – Setkání – Cesta*, podcast U ambonu, 18. 5. 2020.

10 Např. LADISLAV HERYÁN, *Samařská žena*, 15. 3. 2020; JOSEF PROKEŠ, *U Ovcí brány*, 24. 3. 2020; PETR VACÍK, *Všichni jsme Lazar*, 1. 4. 2020; TOMÁŠ ROULE, *Nikodém*, 21. 4. 2020.

11 Zejména podcasty Petra Vacíka (*Znovu vynalézt sebe sama*, *Cesta osvícení*, *Rady na cestu*, a další).

12 Např. PETR GLOGAR, *Skrze temnotu se znovu rodíme*, 28. 3. 2020; Tomáš Roule, *Plivnutí*, 8. 4. 2020.

13 Např. LADISLAV HERYÁN, *Aby radost nezmizela*, 16. 5. 2020.

14 Zejména příspěvky Ladislava Heryána a Petra Vacíka.

15 Např. JOSEF PROKEŠ, *Stavět se na cestu a jít*, 18. 3. 2020.

16 PETR GLOGAR, *Bůh je otázka*, podcast U ambonu, 16. 3. 2020.

17 Např. TOMÁŠ ROULE, *Nikodém*, 21. 4. 2020.

Nemohu se věnovat všem nahraným textům a jejich tématům, byť byly vesměs velmi inspirativní a kazatelsky hodnotné, vybral jsem tedy od každého z autorů jeden reprezentativní podcast, který podle mého názoru nejvíce pracuje s tématem nejistoty a proměny, ať už je explicitně zmiňuje nebo ne. Jedná se o texty převážně ze začátku období karantény, kdy měli autoři potřebu tato témata více reflektovat. Novost a neznámost situace totiž nejistotu probouzela více, než ve chvíli, kdy už se ustálil nárůst počtu nemocných, vládní protipandemická opatření se již dále nezpříšňovala a lidé se naučili s výjimečnou situací žít.

2. Témata vybraných podcastů U ambonu

V následující části se soustředím na tyto promluvy: Petr Glogar, *Bůh je otázka* (16. 3. 2020); Tomáš Roule, *Celým srdcem, ne jenom trošku* (17. 3. 2020); Josef Prokeš, *Stavět se na cestu a jít* (18. 3. 2020); Petr Vacík, *Znovu vynalézt sebe sama* (20. 3. 2020); Ladislav Heryán, *Jakého boha uctíváme, tak vidíme druhé* (21. 3. 2020)¹⁸ a budu se věnovat otázce, jakým způsobem autoři čtou situaci nejistoty jako příležitost. Bylo by možné zvolit i jiný přístup, například sledovat sérii jednoho z autorů a všimnout si vývoje jeho témat, popřípadě zkoumat chronologicky vývoj témat v celém projektu. Protože projekt vznikl v reálném čase vyvíjející se pandemie, nebylo by to rozhodně bez zajímavosti.

2.1. Otázky a vztahy

Petr Glogar ve svém podcastu *Bůh je otázka* směřuje pozornost posluchačů na otázky, kterými se v životě, často nevědomě, zabývají. V době krize si jich všichni klademe více než obvykle, právě proto, že se cítíme znejistění. Nejistota a otázky spolu úzce souvisejí – nejistota vyvolává otázky a otázky bez odpovědí zase mohou působit další nejistotu. „Vynořují se otázky, jak to bude, jaký bude tento den, jak to bude za měsíc. Díváme se zpět a ptáme se, co bylo, jak to bylo.“¹⁹ Podle Glogara naše otázky a tedy i pozornost často směřují více do minulosti nebo do budoucnosti a málo se věnují přítomnému okamžiku. Přitom s druhými lidmi, s Bohem i se sebou samým se můžeme setkat pouze v přítomném okamžiku, tam, kde se právě nacházíme, jak poznamenává náš autor. Je tedy určitým cvičením a výzvou

¹⁸ Všechny epizody lze nalézt na tomto odkaze: <https://www.fortna.eu/uambonu>. Není bohužel technicky možné odkazovat na podcastové epizody jednotlivě. V citacích tedy uvádíme jejich název a datum jejich uveřejnění, podle kterých je lze dohledat v podcastovém seznamu.

¹⁹ PETR GLOGAR, *Bůh je otázka*, podcast U ambonu, 16. 3. 2020, 0:55.

vracet se do přítomného okamžiku a neutíkat do minulosti nebo budoucnosti, což je někdy náročné, protože to obnáší kontakt s realitou, která bývá jiná, než jakou bychom si ideálně představovali. Situace nejistoty přináší nepohodlné otázky. Domnívám se, že otázky mohou být v určitém smyslu užitečnější než odpovědi. Otázky totiž člověka ze své podstaty zneklidňují a uvádí do pohybu a hledání odpovědi. Naproti tomu odpověď působí dojmem dosaženého cíle a člověka tedy spíš zastavuje a brzdí.

Pandemie nám mohla dát příležitost uvědomit si otázky, které v běžném životě zůstávají ukryté pod vrstvou stereotypů a jistot, jak uvádí Petr Glogar. Nejistota sama je vlastně otázkou, i když ještě ne nutně slovně formulovanou. K té je třeba člověka ochotného se tázat. Položení si otázky je vlastně připuštění nejistoty a její přijetí. Člověk, který si je ve všem jistý, se nepotřebuje tázat, protože všechno ví, o ničem nepochybuje. Naproti tomu otázka je známkou otevřenosti vůči nejistotě a tedy i vůči jejímu možnému potenciálu. Petr Glogar ve svém textu říká, že jde o to, zaslechnout tu nejdůležitější otázku, která je za všemi ostatními otázkami, v jejich hlubině, a kterou nám klade Bůh. Tou otázkou je „kým jsme?“ Tato otázka má osobní charakter, nelze na ni nalézt teoretickou odpověď nebo přijmout a zopakovat odpověď od někoho jiného, vlastně ani od Boha, protože je to on, kdo nám ji svým Bytím klade. „Bůh je především otázkou. Nedává odpovědi, rozhodně ne laciné odpovědi. A na tuto Boží otázku nacházíme odpověď na naší cestě životem.“²⁰

Druhým tématem, kterému se Glogar ve svém příspěvku věnuje, jsou vztahy. Na prvním místě vztah k Bohu a život v jeho přítomnosti. Tento vztah se projevuje ve vztazích k lidem, se kterými se On identifikuje. „Cokoliv jste učinili jednomu z těchto mých nepatrných bratří, mně jste učinili.“ (Mt 25,40) Díky tomu, že jsme neměli v době karantény možnost naplno naše vztahy realizovat ve vzájemném setkávání, komunikaci a spolupráci, uvědomujeme si více jejich hodnotu a doceňujeme jejich drobné projevy. „Pravděpodobně zakoušíme izolovanost, ale také můžeme zakoušet sílu vztahů: že na nás někdo myslí, že je nám někdo na blízku. (...) Je to čas, kdy skrze malá gesta, která jsou znamením velké Boží přítomnosti, se stáváme darem jedni pro druhé. Můžeme tak přinášet kousek naděje, radosti a uzdravení.“²¹ Nejistota tedy může vést k docenění vztahů.

Ve světle těchto úvah se domnívám, že docenění vztahů se navenek projevilo – nakolik to bylo kvůli různým opatřením možné – vlnou solidarity, které jsme byli svědky. Lidé byli ochotni nasazovat se pro druhé,

²⁰ PETR GLOGAR, *Bůh je otázka*, podcast U ambonu, 16. 3. 2020, 7:45.

²¹ PETR GLOGAR, *Bůh je otázka*, podcast U ambonu, 16. 3. 2020, 9:05.

věnovat svůj čas, pracovat zadarmo. Na první pohled by to mohlo působit jako pouhý aktivismus a impulsivní reakce, jejichž cílem je zahnat prázdnotu a samotu. Ve skutečnosti je ale solidarita něco hluboce lidského. F. J. J. Buytendijk ve své esejí *Osobní odpověď na bolest* popisuje sounáležitost, solidaritu jako nejvyšší a nejlidštější odpověď na ni. Bolest (a podobně i nejistota) není přínosná pouze v tom, že posiluje naši odvahu, učí nás pokoře, trpělivosti a sebeovládání, ale „bolest umožňuje vědomou účast na dramatické realitě světa“.²² Hluboce nás spojuje s ostatními lidmi.

2.2. Vzpomínat správným způsobem

Situace pandemické krize a s ní spojených opatření v mnohém připomíná nejistotu během putování starozákonního Izraele na cestě exodu. Takto reflektuje aktuální situaci Josef Prokeš v podcastu *Stavět se na cestu a jít*. Lidé se tehdy, podle Prokešova komentáře, po odchodu z Egypta ocitli v neznámém prostoru, zažívali nepohodlí a nevěděli, co se bude dít, ani jak dlouho to bude trvat. To vše bylo zdrojem velké nejistoty. Biblické vyprávění popisuje situace, kdy to Izraelci chtěli vzdát, kdy litovali svého rozhodnutí odejít z malé jistoty egyptského otroctví do velkého nejistého prostoru svobody.²³ Museli tedy být neustále povzbuzováni v cestě a ujišťováni o Boží přítomnosti a přízni a o tom, že jejich putování má smysl a cíl. Podobný stav jsme mohli zažívat i během karantény, jak poznamenává Prokeš, přestože jsme se fyzicky na žádnou cestu nevydávali, právě naopak, byli jsme vybízeni, abychom omezili pohyb a cestování. „Situace, kdy jsme vykolejeni z toho, na co jsme zvyklí, nás povzbuzuje, abychom vyšli z našeho držení pozic, z pouhého přežívání a konečně se vydali dál.“²⁴

Klíčovou vlastností během tohoto putování, o kterou stojí za to pečovat, se podle Prokeše ukazuje být paměť. Přestože se týká minulosti, nemá člověka do minulosti vracet, ale má mu pomáhat žít lépe a plněji přítomnost. Paměť je jako kořeny, které mají udržovat člověka pevně v zemi, i když přichází obtížné podmínky.

Na té cestě potřebujeme dobrou paměť. Ne abychom žili v minulosti a vzpomínali na staré dobré časy – to právě Izrael na cestě exodu často dělal a to ho vracelo zpátky a zpomalovalo. Naopak máme vzpomínat na to, co Bůh dělal v našem životě, jaké dobré skutky v něm vykonal a jak do něj dokázal vstupovat.

²² F. J. J. BUYTENDIJK, *Osobní odpověď na bolest, Bolest a naděje. Deset esejí o osobním zrání*, Praha: Vyšehrad, 1992, 230.

²³ Srov. Ex 14,11–12; 16,3 a další.

²⁴ JOSEF PROKEŠ, *Stavět se na cestu a jít*, podcast U ambonu, 18. 3. 2020, 3:45.

Znamená to být člověkem, být církví, která dobře ví, co od Boha dostává. Vede nás to k vděčnosti.²⁵

Ne každé vzpomínání je přínosné a plodné. Tím rozlišujícím prvkem je, jak uvádí Josef Prokeš, vděčnost. Vzpomínání, které nevede k vděčnosti, potřebuje proměnu a očistění. Na jednu stranu nás mohou vzpomínky tížit jako břemeno, které neseme, ať už v podobě traumat nebo vin, nedořešených úkolů a neuzavřených vztahů. Takováto paměť potřebuje být uzdravována podobně jako nemocné a zraněné tělo. Někdy hraje čas ve prospěch uzdravení, ale většinou sám o sobě nestačí. K vlastnostem lidské paměti patří, že si vybírá, a mnohdy si snáze pamatuje to špatné a to dobré zapomíná. Vědomě to ovšem můžeme ovlivňovat a určovat tak, jaký obrázek o naší minulosti si vytváříme. Na druhou stranu může paměť nabízet útek do minulosti od toho těžkého v přítomnosti. Ani tehdy neplní dobře svoji úlohu, přestože vzpomíná na dobré věci. Ona vděčnost totiž není jen záležitostí minulosti, ale mnohem spíše je to postoj přítomnosti. Vděčnosti se učíme drobnými kroky, třeba pouhým ohlédnutím se za uplynulým dnem a hledáním konkrétních důvodů k vděčnosti.

„Vzpomínání nás nemá zbavovat odvahy jít do budoucnosti, ale mám nám to odvalu dávat. Je třeba vzpomínat správným způsobem.“²⁶ Jenom vděčnost nás může udržovat na cestě. A v situacích, kdy máme sklon vidět spíše to těžké, to co nemůžeme, co se nepodařilo, co nás ohrožuje – je dobrým úkolem a cvičením hledat druhou stránku mince, která zde vždycky je. V čem je tato situace přínosná, co přes všechna omezení můžeme, co se i uprostřed nezdaru podařilo, co se nabízí za příležitosti. Situace nejistoty může svádět k postoji nespokojenosti, stěžování si, naříkání. Pokud se ale člověk nedá svést do této slepé uličky, může se nejistota stát skvělým substrátem, ze kterého vyrůstá skutečná vděčnost za ty největší dary, které dostáváme. Tím je na prvním místě naše bytí, náš vlastní život. Často ho bereme jako něco samozřejmého, nebývá sám o sobě předmětem naší vděčnosti. Situace nejistoty může vést k uvědomění si tohoto daru, který nám zůstává i přes všechny ztráty.

2.3. Víra celým srdcem

Situace krize může být příležitostí k prohloubení spirituality ve smyslu osobního vztahu s Bohem. Nemožnost společenského a církevního života byla pro mnohé věřící velkým znejistěním, protože právě společná setkávání a liturgie pro ně byla nosným prvkem jejich spirituality. A tak se

²⁵ JOSEF PROKEŠ, *Stavět se na cestu a jít*, podcast U ambonu, 18. 3. 2020, 10:15.

²⁶ JOSEF PROKEŠ, *Stavět se na cestu a jít*, podcast U ambonu, 18. 3. 2020, 12:00.

objevila otázka, co z nás dělá křesťany, když to není nedělní účast na bohoslužbě. Na tuto otázku reaguje Tomáš Roule v podcastu *Celým srdcem, nejen trošku*, když cituje Ježíšovu odpověď samařské ženě: „Nastává hodina, kdy opravdoví Boží ctitelé budou Boha uctívat v duchu a v pravdě.“ (Jan 4,23) Situace pandemie se stala příležitostí ověřit si platnost a nosnost těchto Ježíšových slov. Jestliže je Boha možné nacházet a ctít na jakémkoliv místě a v jakémkoliv čase, nejen v posvátném prostoru a při posvátných úkonech, nebyli věřící během karantény o nic ochuzeni. Následovat Boha celým srdcem znamená hledat ho v běžných situacích běžného dne. Znamená to docenit, že „vaše tělo je chrámem Ducha.“ (1 Kor 6,19) To je nejen nasměrováním, kde se má odehrávat skutečná bohoslužba, ale zároveň také nejhlubším potvrzením důstojnosti každého člověka. Bůh v každém člověku přebývá jako v chrámě.

Toto hledání Boha osobním způsobem a ve všech věcech, by mělo být samozřejmou podobou spirituality, nejen náhradním řešením pro dobu pandemie. „Bůh si přeje, aby ho lidé takto ctili.“ (Jan 4,23) Je to totiž cesta pravdivé a svobodné víry. „Učíme se být na mnoha dobrých věcech svobodnější.“²⁷ A to i v oblasti víry a spirituality. Nejistota nás může osvobodovat – nejen od zjevných závislostí na špatných či škodlivých věcech. Ale také od nenápadných závislostí na věcech dobrých (jakou může být dokonce i liturgie, náboženské rituály), které nás mohou znesvobodňovat úplně stejným způsobem jako něco špatného, když na nich lpíme.

Doplnil bych, že cestu tohoto osvobozování a očišťování můžeme nazvat cestou mystiky a jejím cílem je právě „víra celým srdcem“. Církevní historik Tomáš Petráček připomíná, že mystika se rozvíjela často právě v situacích různých pandemií nebo omezení společného prožívání víry.²⁸ Toto osvobození srdce, které je schopné cele se nasměrovat k Bohu a k dobru, se projeví nejen ve vnitřním prožívání člověka, ale také navenek. Je to krásný paradox opravdové spirituality: kdo začne být cele pro Boha, začne být rukou v ruce s tím i cele pro druhé. Pandemie nám mohla nabídnout osvobození a tím i uvolnit naše srdce, aby vidělo druhé a naše

²⁷ TOMÁŠ ROULE, *Celým srdcem ne jenom trošku*, podcast U ambonu, 17. 3. 2020, 6:28.

²⁸ „Po morových epidemiích to vzbudilo různé typy reakcí, od hédonismu po akty křesťanského heroismu, kdy se křesťané hlásili k ošetřování nemocných, přestože věděli, že nakazí a zemřou. Morová epidemie ve 14. a 15. století ale vedla k probuzení niterné individuální zbožnosti, která přinesla svoje plody s rozvojem knižtisku až k velkému prohloubení náboženského života v následném období. Vzniká křesťanský humanismus, který hlouběji vnímá celek lidství i s tíživostí smrti, bolesti a utrpení, rozvíjí se charita. Není ale automatické, že dojde k obnově. Je možné, že to později rychle vytěsníme a vrátíme se k běžnému provozu.“ TOMÁŠ PETRÁČEK, *Církev se nakazila přesvědčením, že na lidi je potřeba dohlížet od kolébky do hrobu*, Respekt, 1. 5. 2020.

vzájemné propojení. Roule k tomu dodává: „Najednou máme skutečný společný zájem, najednou to bez druhých nezvládneme.“²⁹ Mystika, „víra celým srdcem“ vede k solidaritě, která je jejím potvrzením.

2.4. Nový pohled na sebe sama

Doba karantény a nouzového stavu se ve své první fázi (alespoň v Evropě) kryla s postní dobou. Petr Vacík ve svém podcastu *Znovu vynalézt sebe sama* uvažuje, v čem spočívají paralely těchto dvou období (postní doby a období karantény) a v čem nám kladou podobné výzvy.

Zvláštnost těchto dnů, zvláštnost té planetární virózy, a zvláštnost dnů liturgického roku, což je doba postní, nám poskytují ideální podmínky pro to, abychom znovu našli sebe sama. Ty podmínky nejsou ideální samy o sobě, jsou ideální vzhledem k určitému účelu. Tím účelem je znovu vynalezení sebe sama, těmi podmínkami je to, co vidíme kolem sebe: zpomalení, protože není možné dělat všechno to, co jsme dělali před týdnem nebo před třemi týdny, je to také ticho, protože už tu není tolik zábavy, pokud nesledujeme stále zprávy. Ticho může zabírat více času ale také více významu, bude hrát větší roli, a ne vždycky pohodlnou.³⁰

Těmi výhodnými podmínkami není jenom dostatek času, který zapříčinilo ono zastavení běhu světa. Pro mnohé byl tento čas naopak hektičtější, ať už to byli zdravotníci v první linii, další pomáhající profese, ale také učitelé učící náročnějším způsobem na dálku, nebo rodiče, kterým zůstaly doma školou povinné děti a zároveň vypadly všechny služby, které v péči o rodinu využívali. Těmi podmínkami je spíše ticho jako nejistota. Ticho je podle Vacíka spíše onen zneklidňující hlas než něco pohodlného. A komentuje, co znamená „znovu vynalézt sebe sama“. Je to víc než jen změnit svůj životní styl, estetiku oblékání, aktivity, upravit svoje chování, jak bývá obecně chápáno, i víc než jenom třeba věnovat více času modlitbě atd... Je to ona proměna smýšlení, ke které vybízí evangelium (srov. Mk 1,15). Nemusí to znamenat, že se změní nějaká věc, ale změní se náš úhel pohledu.

Ticho a zpomalení pro nás způsobují něco, co zažíváme jako ztrátu jistot. (...) Vede to k prohloubení způsobu vnímání. Můžeme vnímat i blízkost smrti. Fakticky není smrt o nic dál nebo blíže než před měsícem. Vidíme svůj život a svůj zbývající čas jasněji. Uvědomujeme si otázku, kolik mi zbývá času a jakým způsobem s tím časem naložím.³¹

²⁹ TOMÁŠ ROULE, *Celým srdcem ne jenom trošku*, podcast U ambonu, 17. 3. 2020, 7:00.

³⁰ PETR VACÍK, *Znovu vynalézt sebe sama*, podcast U ambonu, 20. 3. 2020, 7:00.

³¹ PETR VACÍK, *Znovu vynalézt sebe sama*, podcast U ambonu, 20. 3. 2020, 8:35.

Je to tedy příležitost znovu nalézt sebe sama. Znovu navázat kontakt, naslouchat sobě, znovu objevit hodnotu a jedinečnost vlastního života. Domnívám se, že ve smyslu starého přísloví, že přítele může člověk opravdu poznat v nouzi, v extrémních podmínkách, tak i sebe sama poznáváme lépe v nestandardních a náročných situacích. Můžeme poznat svá slabá místa, svou křehkost, nedokonalost, ale také své silné stránky. Sebezpoznání pak jde ruku v ruce s poznáním druhých a poznáním Boha. Znovu nalézt sebe sama vede k tomu, že v jádru našeho srdce znovu nalezneme přítomného Boha. Petr Vacík uzavírá svůj příspěvek přáním, abych ty velké Velikonoce, ke kterým míří postní doba, ale vlastně celou pozemskou cestu člověka, chápali jako znovunalezení života: tedy umění žít plněji, více a radostněji sami pro sebe, pro druhé, v přítomnosti Boží.

2.5. Nový obraz Boha

S hledáním a novým pohledem na sebe sama souvisí i nový pohled na Boha, nový obraz Boha. Krizové situace tento obraz prověřují. Ladislav Heryán v podcastu *Jakého boha uctíváme, tak vidíme druhé* komentuje podobnost o farizejovi a celníkovi v chrámě. (Lk 18,9–14) Dává do souvislosti obraz, jaký má člověk o Bohu s tím, jaký má ten samý člověk vztah k druhým lidem. V situacích nejistoty vystupuje tento obraz více na povrch, člověk odkládá zábrany a společenské konvence. Nejistota jakoby odhaluje, jací doopravdy jsme. A tedy jaký je náš obraz Boha. A přestože se různí lidé hlásí ke stejné náboženské tradici, ještě to neznamena, že mají o Bohu stejné představy.

Modlí se farizej a celník ke stejnému Bohu? Jaký je Bůh, ke kterému se modlí farizej a jaký je ten celník? Farizejův Bůh je Bohem zásluh a odměn. Celníkův Bůh je přijetím, milosrdenstvím a pochopením. Jsou to dva zcela protikladné světy. Protože Bůh milosrdenství nemůže být zároveň Bůh zásluh a odměn. Ježíšovým Bohem je spíše Bůh celníkův. Celník totiž v Ježíšových očích odchází ospravedlněn a nikoliv farizej. Zatímco farizej se chodí vytahovat před karikaturu boha.³²

Jak se ale utváří tento obraz Boha? Tomu se Heryán ve svém příspěvku nevěnuje, zato se tímto tématem do hloubky zabývá ve své knize *Falešné představy o Bohu* Karl Frielingsdorf,³³ který popisuje, že naše představa o Bohu se vytváří od raného dětství na základě vztahů s rodiči a dalšími autoritami a jde ruku v ruce s vědomím naší vlastní hodnoty. Každý člověk

³² LADISLAV HERYÁN, *Jakého boha uctíváme, tak vidíme druhé*, podcast U ambonu, 21. 3. 2020, 9:57.

³³ KARL FRIELINGSDORF, *Falešné představy o Bohu*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010.

má nějakou představu a obraz Boha, i když může být z velké části nevědomý. Nejde přitom jen o racionální představu, ale o životní postoj, který se projevuje v činech, gestech, vztazích i osobním prožívání. Mnohé jednání či prožívání lze vysvětlit tím, jaký obraz Boha daný člověk má.

Myslím, že virová pandemie ukázala mnohé naše představy o Bohu – ať už o tom trestajícím nebo dokonce mstícím se, nebo naopak soucítícím, Bohu lhostejném nebo otcovským. Situace nejistoty nás zbavuje některých iluzí o Bohu, který vyřeší všechno za nás. Vždyť ani rodičovská láska se neprojevuje tím, že všechno dělají za své děti a že se snaží je uchránit každého nepohodlí a bolesti. Taková láska by nevedla k růstu milovaného člověka. A mnoho lidí má i takovouto zjednodušenou představu o Bohu – ať už v něj věří, nebo ho díky tomu odmítají. A právě zvědomění těchto představ je prvním krokem k tomu, abychom naše karikatury a falešné představy očišťovali, jak uvádí Frielingsdorf. Obraz Boha je totiž jako vzduch, který dýcháme – může být toxický, a tím pádem se nám špatně dýchá nebo se dokonce pomalu otravujeme, nebo může být zdravý a svěží, ve kterém člověk prospívá a dobře se mu žije. Takto se k tomu vyjadřuje v jiném podcastu Petr Glogar:

Obraz Boha je často propojen s tím, co prožíváme v životě, a tak se nám někdy může zdát, že nás Bůh vlastně nemá rád, že o nás nestojí. Protože si ho promítáme do svých trablů a těžkostí, které máme v životě. Ježíš nabízí slepému člověku, aby byl uzdraven, aby se díval na svět Božíma očima.³⁴

Z obrazu Boha nejen sami žijeme, ale také ho kreslíme pro druhé svým životem. Ať už jako jednotlivci nebo jako společenství či církve. Náš vlastní obraz Boha přeložený do našich postojů, hodnot, priorit, do našeho způsobu mluvení a jednání, do toho, jak vytváříme naše vztahy, se stává obrazem Boha pro druhé. Ve světle pandemické krize můžeme tedy revidovat a očišťovat naši představu o Bohu.

3. Další pohledy na nejistotu

Autory podcastu *U ambonu* teď uvedu do diskuze s dalšími autory, kteří se tématem nejistoty zabývají a kteří ukáží ještě její další rozměry a souvislosti. Ať už její pozitivní stránku a potenciál, nebo její nevyhnutelnost pro duchovní a lidský růst, či dokonce to, jak skrze nejistotu může působit Boží milost, nebo že sama nejistota může být milostí, tedy Božím obdarováním. Nejistotu lze považovat za jednu z životních veličin, za něco, co k životu neoddělitelně patří a co čas od času zažívá každý člověk. Prožívá ji ve chvíli,

³⁴ PETR GLOGAR, *Protřít si oči*, podcast *U ambonu*, 22. 3. 2020, 12:02.

kdy jsou zpochybněny jeho dosavadní jistoty, kdy ztrácí své životní opěrné body, tedy věci, na které spoléhá, které zná a které mu vytvářejí pocit bezpečí. O nejistotě jako duchovním tématu mluví různým způsobem teologové, učitelé spirituality či mystikové a považují ji za důležitou součást života a duchovní cesty.³⁵ Pokládají ji dokonce za učitelku, která může člověka dovést tam, kam by z vlastních sil a z vlastních rozhodnutí nikdy nedošel.³⁶ Nejistota úzce souvisí s klasickými metaforami z oblasti spirituality, jakými jsou třeba poušť, noc, temnota, které člověka vedou cestou očištění a osvětlení. Nejde o to zcela překreslit nejistotu v něco pozitivního a úžasného. Tyto metafory ale naznačují její pozitivní potenciál.

Inspirativním způsobem reflektuje současnou nejistotu americký fran-tiškář Richard Rohr. V souvislosti s pandemií mluví o „liminálním prostoru“, tedy o prostoru, který si můžeme představit jako prostor na prahu mezi dvojitými dveřmi. Je to situace, kdy člověk opustil jednu místnost, ale zatím nevstoupil do té další.

Obvykle vstupujeme do liminálního prostoru, když je náš předchozí způsob bytí poškozen nebo se změnil – třeba když ztratíme práci nebo milovanou osobu, během nemoci, při narození dítěte, nebo při větším stěhování. Je to milostivý čas, který ale většinou jako ‚milostivý‘ vůbec nepocítujeme. V tomto prostoru nemáme jistotu ani kontrolu. Tato globální pandemie, kterou nyní procházíme, je příkladem velkého společného liminálního prostoru.³⁷

Podle Roha v tomto prostoru nejistoty přestávají fungovat naše nauce a osvědčené postupy, můžeme zažívat strach či bolest, ale zároveň jsme paradoxně otevřenější něčemu novému. Naše jistoty, které mají často podobu zvyků a stereotypů, nás mohou osleповat, takže mnohé věci a životní výzvy prostě nevidíme. Ztráta těchto jistot, rozbití toho, na co jsme spoléhali, je milostivý čas právě proto, že je příležitostí vstoupit do něčeho nového. Když se nedržíme našich jistot, máme obrazně řečeno volné ruce pro uchopení něčeho nového. Můžeme mluvit o vykojení ze zajetých stereotypů, které nás zkrátka donutí hledat novou cestu, pokud nechceme zůstat a čekat na místě. Ztráta jistot je, podle Rohra, zároveň pří-

35 Např. Nicolae Steinhardt: „Obrovská důležitost nejistoty. A to samé platí o úzkosti. Nevíme. Nakolik přijímáme Krista, nevíme, co bude se světem. A následně: nevíme, co bude nakonec s námi. Úzkost je rysem lidského rodu, náš chromozomální počet na psychické úrovni. (...) Cesty, které vedou k víře, mají všechny stejná jména: sázka, dobrodružství, nejistota, bláznivé myšlenky.“ NICOLAE STEINHARDT, *Diario della felicità*, Milano: ReDiviva, 2017, 316, 102.

36 Srov. např. JAN OD KRÍŽE, *Temná noc*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1995, 80–81.

37 RICHARD ROHR, *Between two Worlds* [online], [cit. 26. 4. 2020], dostupné z: <https://ucw.org.uk/liminal-space/>.

ležitostí a impulsem k proměně. Úkolem víry v takovýchto těžkých chvílích není pouze přinášet útěchu, ale především se pokusit zhlédnout v nich výzvu, pozvání, znamení, Boží oslovení a smysl. Tedy symbolicky číst události.

Další inspiraci přináší nedávno jmenovaný kardinál českého původu Michael Czerny v komentáři pro deník *La Stampa*, kde hovoří o situaci „pozastaveného času“, který všechny donutil zpomalit frenetické životní tempo.

Karanténa nás vytrhla z naší obvyklé sítě vztahů a samota způsobila mnoha lidem nepříjemné překvapení. Rostoucí počet úmrtí zapříčinil hluboké znepokojení těch, kteří se nikdy reálně nepostavili před tajemství své vlastní smrti. Mnozí lidé ve chvíli, kdy se mají vypořádávat se sebou a se svým vnitřním životem – nebo snad proto, že hledají útěchu a jistotu anebo znovu objevují tradice, v nichž byli vychováni – pocítili potřebu začít hledat Boha.³⁸

Na jednu stranu je pozastavený čas hluboce zneklidňující. Když zastaví vlak mimo stanici, cestující se s obavami ptají, co se děje. Pozastavený čas vyvolává otázky a pochybnosti, člověk zůstává více sám se sebou a může tedy zaslechnout i znepokojující otázky svého vlastního nitra. Toto pozastavení je ale životně důležité. Podle Czerného právě v hloubi těchto otázek a pochybností může začít skutečné životní hledání a nacházení, včetně hledání Boha.

Poslední autorkou, která sice už nežije, a tedy nemohla reagovat na pandemickou situaci, která ale přesto nabízí inspirativní pohled na současnou krizi, je Elisabeth Kübler-Rossová. Lékařka, která se zabývala smrtí a umíráním, a tím, jak se s nimi umírající člověk a jeho okolí vyrovnávají. Tato témata se v období pandemie také objevovala, vždyť právě ohrožení života nemocí Covid-19 dalo do pohybu všechna zmíněná opatření. Reakce na nejistotu vyvolanou pandemií mohou být v mnohém podobné fázím umírání podle Elisabeth Kübler-Rossové.³⁹ Ať už to je negace reality a vytvoření si iluzí,⁴⁰ ve kterých dotyčný opět najde pocit jistoty, nebo reakce hněvem

38 Kardinál MICHAEL CZERNY, Je třeba revidovat život, abychom neutonuli v bažině každodenních problémů, *La Stampa* [online], [cit. 22. 4. 2020], dostupné z: <https://www.lastampa.it/vatican-insider/it/2020/04/22/news/coronavirus-czerny-serve-revisione-di-vita-non-affondiamo-nella-palude-dei-problemi-quotidiani-1.38748985>.

39 ELISABETH KÜBLER-ROSS, *O smrti a umírání*, Praha: Portál, 2015.

40 A tak například v počátcích pandemie mnozí tvrdili, že se jedná o pouhou chřipku, což potvrzovala i řada odborníků z řad lékařů, například uznávaný český kardiolog prof. Jan Pirk. Viz rozhovor Koronavirus není sranda, už bych ho nezlehčoval. Jen hlupák nemění názory, přiznává z karantény profesor Pirk, *Deník N* [online], [cit. 18. 3. 2020], dostupné z: <https://denikn.cz/317831/koronavirus-neni-sranda-uz-bycho-nezlehcoval-jen-hlupak-nemeni-nazory-priznava-z-karanteny-profesor-pirk/>.

či depresí, včetně hledání viníka, na kterého by bylo možné tento hněv směřovat.⁴¹ Přijetí nejistoty, smíření se s ní, což by byla poslední závěrečná fáze na škále Kübler-Rossové, pak otevírá bránu k využití pozitivního potenciálu nejistoty, kterým může být právě proměna.⁴²

Závěr

Autoři podcastů „U ambonu“ potvrzují počáteční předpoklad, že nejistota skutečně je příležitostí k proměně, a že nejinak tomu je i v případě nejistoty vyvolané koronavirovou pandemií. Každý z našich autorů vnímá potenciál nejistoty trochu někde jinde, což jen ukazuje na to, že i jí způsobená proměna bude u každého člověka zcela originální – ať už je to prohloubené sebepoznání, očistění paměti, prohloubení víry, jasnější pohled na sebe sama nebo na Boha. Vybrané texty naznačují, že tato proměna je málokdy velká, nějak radikální a na první pohled jasně viditelná. Na to trvala pandemie zřejmě příliš krátkou dobu a je otázkou, zda radikální proměnu způsobí prostě jen silnější a delší vnější impuls. Pravděpodobně ne. K impulsu je potřeba ještě rozhodnutí, ale také pomoc shůry, Boží milost. Bez ní se proměna nemůže odehrát.

Proměnou na rozdíl od pouhé změny, která se děje někde venku, rozumí naši autoři vnitřní proces, který může jít ruku v ruce se změnou vnější, ale nemusí. Tento rozdíl je možné vyjádřit dvojicí termínů metanoia a metamorfóza – tedy změna smýšlení a změna tvaru, podoby.⁴³ Vnější změny, „změny tvarů“ se mohou dít samy od sebe, nebo prostou posloupností příčin a následků. Proměna se ovšem neobejde bez spoluúčasti člověka a jeho svobodného rozhodnutí. Proměna je výsledkem změny uchopené jako výzvy a rozhodnutí, které na tuto výzvu odpovídá a přetváří ji v něco nového. Aby člověk našel sílu a odvalu k takovému rozhodnutí, potřebuje být přesvědčen o smysluplnosti situace, ve které se nachází. Jenom tato základní důvěra v to, že věci, které se dějí, mají smysl a hodnotu, umožní

41 Sem by spadaly i pokusy interpretovat pandemii jako Boží trest, jichž jsme bohužel ještě i dnes svědky. Z českých církevních představitelů to byl arcibiskup Jan Graubner. Ve své modlitbě zveřejněné v médiích uvádí prosbu: „Stáhni trestající ruku a zastav lavinu nemocí.“ [online], [cit. 15.3.2020], dostupné z: <https://www.ado.cz/2020/03/15/modlitba-arcibiskupa-olomouckeho-jana-graubnera/>; dále například polští duchovní i někteří biskupové, nebo konzervativní izraelský rabín Meir Mazuz. Viz [online], [cit. 8.4.2020], dostupné z: https://www.denik.cz/ze_sveta/koronavirus-nakaza-epidemie-pandemie-izrael-homosexualita.html.

42 Tento přístup vnímání krize jako příležitosti koresponduje s výzvou Druhého vatikánského koncilu číst události dějin jako znamení času. Druhý vatikánský koncil, *Gaudium et spes*, 4.

43 Srov. PETR VACÍK, *Znovu vynalézt sebe sama*, podcast U ambonu, 20. 3. 2020.

využít i jejich skrytý potenciál. Jinak zůstane bez povšimnutí, odmítnutý společně s odmítnutím dané situace.

V tomto smyslu aktuální pandemie přinesla množství změn, z nichž některé jsou dočasné a vrátí se pravděpodobně brzy do původního stavu. Například to, že někdo prodělal dané onemocnění, někdo musel strávit čas v povinné karanténě, někdo musel zrušit dovolenou, někdo pracovat nebo učit se z domova, ale také to, že byly zavřené hranice států, obchody, školy, kostely a mnohé další instituce, že všichni museli nosit roušky a podřídit se speciálnímu režimu preventivních opatření. Některé změny budou trvalejší a něco se pravděpodobně do původního stavu nevrátí. Někteří lidé přišli o práci, některé firmy zkrachovaly, některé osobní a rodinné vztahy nevydržely zvýšenou míru zátěže, někteří lidé si nesou zdravotní následky a pro některé byla situace hlubokým psychickým nebo duchovním otřesením, z kterého se budou ještě dlouho vzpamatovávat. Všechny tyto situace jsou ale pouze příležitostí – mohou se rozvinout podle toho, jak je daný člověk uchopí.

Proměna se děje uvnitř, v lidském postoji, ale následně se projeví i navenek v lidském konání. Některé věci už prostě dál člověk nemusí dělat stejně, a tento „pozastavený čas“ mu dal příležitost si to uvědomit, vyzkoušet a možná nalézt odvahu zvyky odložit či změnit. Jak to ostatně reflektoval i papež František během svého mimořádného požehnání *Urbi et Orbi* v čase pandemie: „Je to čas volby mezi tím, co je trvalé a tím, co pomíjí, čas oddělení toho, co je nezbytné od toho, co nezbytné není.“⁴⁴ Ztráta jistot se může stát pozváním k hledání jistot nových a hlubších, k revizi toho, na co skutečně spoléháme, čemu věnujeme svůj čas, energii a pozornost.

V případě proměny v důsledku pandemické nejistoty se jedná o drobné ale důležité posuny v lidském smýšlení, vnímání, vztahování se, postojích. Pandemická krize se stává jakýmsi katalyzátorem této proměny, protože nás na dané oblasti našeho života upozorňuje, dává nám pocítit jejich důležitost (někdy i skrze jejich ztrátu), nabízí v určitém smyslu výhodné podmínky. Vynucené zastavení a rozbití určitých stereotypů může vést k novému kladení si důležitých otázek, znovudocení vztahů, utřídění priorit a žebříčků hodnot. Může podpořit osobní spiritualitu a očistit obraz Boha, ale také znovunalezení sebe sama. Díky nejistotě si uvědomujeme, kým jsme: že jsme na prvním místě lidmi, spolu s ostatními.

⁴⁴ Papež FRANTIŠEK, *homilie 27. března 2020 v rámci mimořádného Urbi et Orbi*, [online], [cit. 22. 4. 2020], dostupné z: http://w2.vatican.va/content/francesco/it/homilies/2020/documents/papa-francesco_20200327_omelia-epidemia.html.

Všechny tyto úvahy mě vedou k závěru, že zkušenost pandemie a nejistoty měla svůj smysl. Mohli bychom parafrázovat tezi zakladatele logoterapie V. E. Frankla, že „utrpení má smysl, jestliže se ty sám stáváš jiným.“⁴⁵ Nejistota má smysl, pokud se díky ní stáváš jiným. Využít tento potenciál, stát se jiným, znamená nepromarnit svěřený čas. Dokonce bych řekl, že nás zkušenost pandemie a s ní spojené nejistoty nemůže nechat stejnými. Jejím vlivem se nutně měníme. A jde o to, zda se rozhodneme vědomě tento proces uchopit a aktivně do něj vstoupit, nebo zda se zřekneme odpovědnosti a necháme se pouze unášet proudem změn.

Za nejdůležitější přínos nejistoty já sám považuji příležitost naučit se postoji skutečné vděčnosti, jak již zaznělo v reflexi našich autorů.⁴⁶ Uchopit nejistotu pozitivně v tomto smyslu znamená projevovat vděčnost za zdánlivě samozřejmé a prosté věci, které ovšem tvoří samou podstatu našeho lidství. Je obecnou lidskou zkušeností, že často pocítíme vděčnost až ve chvíli ztráty dané věci nebo vztahu. Nejistota doby pandemie tedy paradoxně může podpořit skutečnou a hlubokou vděčnost za život a obyčejné věci s ním spojené, jak to v jednom rozhovoru velmi trefně vyjádřil Tomáš Petráček: „Je to výzva ke znovuobjevení toho, co činí náš život krásným, důležitým, lidským a o co jsme nyní připraveni, tedy kontaktu s druhými, možnosti je obejmout, podívat se jim do tváře, vidět jejich úsměv.“⁴⁷

Užití prameny a literatura

Literatura

- BAGAROVÁ, SIMONA, Starobince pro třicátníky, *Respekt* 25/2020, 14. 6. 2020.
- BUYTENDIJK, F. J. J., Osobní odpověď na bolest, *Bolest a naděje. Deset esejí o osobním zrání*, Praha: Vyšehrad, 1992.
- FRANKL, VIKTOR E., *Utrpení z nesmyslnosti života*, Praha: Portál, 2016.
- FRIELINGS DORF, KARL, *Falešné představy o Bohu*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010.
- JAN OD KŘÍŽE, *Temná noc*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1995.

⁴⁵ VIKTOR E. FRANKL, *Utrpení z nesmyslnosti života*, Praha: Portál, 2016, 31.

⁴⁶ Viz např. odstavec 2.2 Vzpomínat správným způsobem.

⁴⁷ TOMÁŠ PETRÁČEK, Ovcáček křesťanství vůbec nepochopil. U Babiše a Zemana je pokora v krizi jen PR hra, říká kněz Tomáš Petráček, *Hospodářské noviny*, [online], [cit. 22. 4. 2020], dostupné z: <https://archiv.ihned.cz/c1-66753490-ovcacek-krestanstvi-vubec-nepochopil-u-babise-a-zemana-je-pokora-v-krizi-jen-pr-hra-rika-knez-tomas-petracek>.

KÜBLER-ROSS, ELISABETH, *O smrti a umírání*, Praha: Portál, 2015.
STEINHARDT, NICOLAE, *Diario della felicità*, Milano: Rediviva, 2017.

Elektronické zdroje

- CZERNY, MICHAEL, Je třeba revidovat život, abychom neutonuli v bažině každodenních problémů, *La Stampa* [online], [cit. 22. 4. 2020], dostupné z: <https://www.lastampa.it/vatican-insider/it/2020/04/22/news/coronavirus-czerny-serve-revisione-di-vita-non-affondiamo-nella-palude-dei-problemi-quotidiani-1.38748985>.
- ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, Analýza, [online], [cit. 25. 5. 2020], dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20551799/170226-14.pdf/6232226f-f1c1-4d55-9101-26e04a3ab5fd?version=1.0>.
- FRANTIŠEK, PAPEŽ, *homilie 27. března 2020 v rámci mimořádného Urbi et Orbi*, [online], [cit. 22. 4. 2020], dostupné z: http://w2.vatican.va/content/francesco/it/homilies/2020/documents/papa-francesco_20200327_omelia-epidemia.html.
- GLOGAR, PETR, *Bůh je otázka*, podcast U ambonu, 16. 3. 2020, [online], [cit. 21. 10. 2020], dostupné z: <http://uambonu.fortna.eu/>.
- GLOGAR, PETR, *Prořít si oči*, podcast U ambonu, 22. 3. 2020, [online], [cit. 21. 10. 2020], dostupné z: <http://uambonu.fortna.eu/>.
- GLOGAR, PETR, *Skrze temnotu se znovu rodíme*, 28. 3. 2020, , [online], [cit. 21. 10. 2020], dostupné z: <http://uambonu.fortna.eu/>.
- GRAUBNER, JAN, Modlitba arcibiskupa olomouckého, [online], [cit. 15. 3. 2020], dostupné z: <https://www.ado.cz/2020/03/15/modlitba-arcibiskupa-olomouckeho-jana-graubnera/>.
- HERYÁN, LADISLAV, *Jakého boha uctíváme, tak vidíme druhé*, podcast U ambonu, 21. 3. 2020, [online], [cit. 21. 10. 2020], dostupné z: <http://uambonu.fortna.eu/>.
- HERYÁN, LADISLAV, *Aby radost nezmizela*, 16. 5. 2020, [online], [cit. 21. 10. 2020], dostupné z: <http://uambonu.fortna.eu/>.
- HERYÁN, LADISLAV, *Samařská žena*, 15. 3. 2020, [online], [cit. 21. 10. 2020], dostupné z: <http://uambonu.fortna.eu/>.
- MAZUZ, MEIR, Koronavirus je trest za homosexualitu, řekl rabín. Nemoc má i izraelský ministr, [online], [cit. 8. 4. 2020], dostupné z: https://www.denik.cz/ze_sveta/koronavirus-nakaza-epidemie-pandemie-izrael-homosexualita.html.
- PETRÁČEK, TOMÁŠ, Církev se nakazila přesvědčením, že na lidi je potřeba dohlížet od kolébky do hrobu, [online], [cit. 25. 5. 2020], dostupné z: <https://www.respekt.cz/rozhovor/cirkev-se-nakazila-presvedcenim-ze-na-lidi-je-potreba-dohlizet-svobodu-pokazi-a-zneuziji>.

- PETRÁČEK, TOMÁŠ, Ovčáček křesťanství vůbec nepochopil. U Babiše a Zemana je pokora v krizi jen PR hra, říká kněz Tomáš Petráček, *Hospodářské noviny*, [online], [cit. 22. 4. 2020], dostupné z: <https://archiv.ihned.cz/c1-66753490-ovcacek-krestanstvi-vubec-nepochopil-u-babise-a-zemana-je-pokora-v-krizi-jen-pr-hra-rika-knez-tomas-petracek>.
- PIRK, JAN, Koronavirus není sranda, už bych ho nezlehčoval. Jen hlupák nemění názory, přiznává z karantény profesor Pirk, *Deník N*, [online], [cit. 18. 3. 2020], dostupné z: <https://denikn.cz/317831/koronavirus-neni-sranda-uz-bych-ho-nezlehcoval-jen-hlupak-nemeni-nazory-priznava-z-karanteny-profesor-pirk/>.
- PROKEŠ, JOSEF, *Stavět se na cestu a jít*, podcast U ambonu, 18. 3. 2020, [online], [cit. 21. 10. 2020], dostupné z: <http://uambonu.fortna.eu/>.
- PROKEŠ, JOSEF, *U Ovčích brány*, 24. 3. 2020, [online], [cit. 21. 10. 2020], dostupné z: <http://uambonu.fortna.eu/>.
- ROHR, RICHARD, *Between two Worlds* [online], [cit. 26. 4. 2020], dostupné z: <https://ucw.org.uk/liminal-space/>.
- ROULE, TOMÁŠ, *Celým srdcem ne jenom trošku*, podcast U ambonu, 17. 3. 2020, [online], [cit. 21. 10. 2020], dostupné z: <http://uambonu.fortna.eu/>.
- ROULE, TOMÁŠ, *Nikodém*, 21. 4. 2020, [online], [cit. 21. 10. 2020], dostupné z: <http://uambonu.fortna.eu/>.
- ROULE, TOMÁŠ, *Plivnutí*, 8. 4. 2020, [online], [cit. 21. 10. 2020], dostupné z: <http://uambonu.fortna.eu/>.
- SVĚTOVÁ ZDRAVOTNICKÁ ORGANIZACE, WHO Coronavirus Disease (COVID-19) Dashboard, [online], [cit. 25. 5. 2020], dostupné z: https://covid19.who.int/?gclid=EAIaIQobChMIwvWwPDP6QIVxITVCh1ugAL6EAYASAAEgJzpPD_BwE.
- VACÍK, PETR, *Všichni jsme Lazar*, 1. 4. 2020, [online], [cit. 21. 10. 2020], dostupné z: <http://uambonu.fortna.eu/>.
- VACÍK, PETR, *Znovu vynalézt sebe sama*, podcast U ambonu, 20. 3. 2020, [online], [cit. 21. 10. 2020], dostupné z: <http://uambonu.fortna.eu/>.